

కలికితురాయి

భోగబిడజడైన శ్రీవాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయనివారు, - అమరావతిని, నందన తుల్యంగాచేసి, ప్రజలందరినీ కన్నబిడ్డలతోబాటు పాలించుకుంటూ తమ ఏలుబడి క్రిందికి వచ్చిన పరగణా సమస్తమున్నూ పౌరుష-దైవీకములైన యీతిబాధలు లేకుండాచేసి, చల్లగా కాపాడుతూన్నా - శ్రీవారి హయాములో -

ముక్తాల పరిగణాలో పుట్టి పెరిగి, - ప్రభువువారి పశుగణాన్ని కనిపెట్టుకుని ఉండేవాడు, సింగన్న: నడికట్టులో రెల్లు మలచిన పిల్లనగ్రోవీ, మూపున రాగోల, - ఎప్పుడూ, ఏదో క్రొత్తపదం మోగించుకుంటూ, పరగణాలో బంజరు అంతా ఆలమందను మేపుకుంటూ తిరుగుతుండేవాడు, సింగన్న: అక్కరవస్తే సివంగి అంత జముకు: అంతకన్న వడి అయిన దుముకు: ఏదీ కవ్వించకపోతే - లేగదూడ వెక్కిరించే అమాయికం!

మనిషిభాషలో, మాటలు ముక్తసరిగా పదో పన్నెండో అలవాటు సింగన్నకు: అంతకన్న ఎక్కువ వాడిక లేదు... మనుష్యులు మసలేచోట - రద్దీ రవ్వతో బ్రతికే నగరాన, పండుగనాడైనా కాలుపెట్టేవాడు కాదు:

మందలో ప్రతిగోవుతోనూ, ప్రతిలేగతోనూ, కంటితోనే పలుకాడేవాడు: కోరిన నడక నడిపించేవాడు:

ఓనాడు, ఏదో, మారుమూల కోవలో, మంద మేపుకుంటూ, - జివ్వినీడను కూర్చున్నాడు: ఉన్నట్టుండి అల్లంత దూరాన డెక్కల చప్పుడైంది: సవ్వడి, క్రమంగా, ఈవంకకే చేరువైంది: జివ్వినీడ విడి, - మర్రిమొగకు ఎగసాడు: అద్దరి కొండగడచి, ఏదో దండు, మూకగట్టుకుని దుముకుతూంది: ఎవరో అనుకున్నాడు: ఎటు దుమికినా మనకేంలే! అనుకున్నాడు: అక్కడే కూర్చుని, పిల్లనగ్రోవి అందుకున్నాడు:

దండు, మర్రిజాడకు వచ్చింది: అన్నీ దుమ్ము కొట్టుకున్న మొగాలు: నడి ఎండలో మిటమిటలాడే నాపబండల వంటి మొగాలు: ఏ రెప్పలోనూ మెత్తని వారిక లేదు. - ఏ నుదురునా నునుపు లేదు:

ఎన్నడూ, పుట్టి బుద్ధెరిగిన తరువాత, అంత కరుకైన కవళిక ఏ మొగానా చూడలేదు, సింగన్న: అదేం మనుషులో అనుకుని అట్టే ఆకళించి చూస్తున్నాడు:

ఈ చూపుకు చెట్టు మొగదల ఉన్న చూపులు, చురచురా నాటినాయి: క్రింద మనుషులు చెట్టుకు ఎగనెక్కి వస్తున్నారు: క్రింద విచ్చుకత్తులు రూమ్ముని మెరుస్తూ కొరకొరలాడుతున్నాయి: సింగన్న, నిడిబారుకొమ్మను అంటుకుని చీమల్లె ప్రాకిపోయి, సివ్వంగికిమల్లె దుమికాడు: ఒక్క అరుపు అరిచాడు: అరుపులోనే రాగోల అందుకుని, మల్లి కుప్పించాడు:

ఆ దూకు మందంతా అందుకుంది: ఏకబారున వరదూసిన బాకులల్లె కొమ్ములు ముందుకువంచి, - సింగన్నకు వెన్నుకాపుగా నిలిచింది:

దండు అలాగే నిలబడిపోయింది:

“మాతో కయ్యమెందుకూ - మీదోవ పుచ్చుకొండి - పోయే మనుషులు. నురుగుపాలు త్రావి మరీపొండయ్యా!” అన్నాడు సింగన్న: “చేపండే తల్లుల్లారా! - తలకుమాసిన దరిద్రులొచ్చారు:” అని, పాలతల్లులతో పలికాడు:

“మేం, దరిద్రులమా?” అన్నదోకత్తి:

“కాకపోతే-మా సీమలో కాలుపెడతారా? - పుట్టిన గడ్డమీద గూడుంటే, - కట్టుకున్న ఆలుంటే - ముప్పొద్దులా బువ్వుంటే - యిలా దుమ్ముకూ ధూళికి కొట్టుకొస్తారా? -” పారికథ చెప్పినట్లు అడుగు ముందుకేస్తూ అంటున్నాడు, సింగన్న:-

అన్ని కత్తులూ, పిడికిలి దిగిసి గాలిలో పదునాడినాయి:-

“ముక్కలుగా చెండుతామ్!” అని ఒక్కవాటంలో రాపాడినాయి:

- “ఆకలికి అక్కరవస్తాయా? - మీ మొగంలే - వెర్రి వేశాలూ చాలించండి” అన్నట్టు ముంజయ్య రేపాడు: అటు తిరిగాడు:

దండు నిలువునిలువుగా మండిపోయింది: కన్నూ మిన్నూ కానకుండా, ఒక్కమ్మడిగా ముందుకు ఉరికింది: సింగన్న, వేసే అడుగు ఆపి, నిట్టనిలువుగా మెలిదిరిగి - ఈటల్లె దండు వెన్నుకు దూసుకు పోయినాడు: దండులో అన్ని గుండెల్లోకీ, జమిలి కొమ్ములు దిగిపోయినాయి:

సింగాలకు లేనిసత్తువ గంగిగోవులకు వచ్చింది! ఎండి కాలిన ఆకుల్ని గుచ్చేత్తినట్టు, దండునంతా పొడిచేసి, తల విసురున పక్కకు గిరవాటు చేసినాయి: చెక్కు చెదరకుండా, ప్రవాహంలో దిగి, కొమ్ముల జీర కడుక్కుని, పట్టుమీద విచ్చుకుపోయి, దేనిమానాన అది లేగల్ను ఓ కంట కనిపెడుతూ, మేస్తూన్నది:

సింగన్న మనసు చివుక్కుమన్నది: “నేను లేనుటేతల్లుల్లారా! కొమ్ములకు పండుగ మనసైతే - పారాణి నేను పూయనా? - ఆ గుండెలు డొల్ల, - ఆ రక్తం బురద: నాకోసం శుద్ధీబుద్ధి చెరుపుకుంటారా!” గోవులన్నింటికీ సింగన్న మనసు తెలిసిందే! - అడక్కుండా దురుసుతనానికి పోయినామే, అని కించపడుతూ బెదురు చూపులు చూసినాయి: సిగ్గుపడి తలవంచుకున్నాయి; ఎన్నడూలేనిది, - చిరాకుపడి, - బిడ్డలమీది కసురుకున్నాయి.

- ఎక్కడో పుల్లరిబయలులో ఏ మూలనో, గుట్టు చప్పడుకాకుండా జరిగిన సాహసం, చరచరా ప్రభువు సన్నిధికి ప్రాకిపోయింది: సింగన్న సముఖానికి రావలెనని, సెలవైంది:

సింగన్న, మందను విడిచి రాలేనని విన్నవించుకున్నాడు: ప్రభువు మాటకు, అజ్ఞకు తిరుగులేదని వార్త తెచ్చిన వేగు, తెలియచెప్పాడు: తానూ అంతే అన్నాడు సింగన్న: వచ్చిన వేగు, బ్రతిమాలి చేతగాక వెళ్ళిపోయినాడు: సముఖంలో యీ మాట చెప్పడానికి జంకాడు:

ఓరకంట చూసే మనసు అర్థంచేసుకునే వెంకటాద్రి ప్రభువు, తాను స్వయంగా సిబ్బందితో బయలుదేరాడు, సింగన్నకు దర్శనం యివ్వడానికి - పరగణాలో ఏ మూలనో ఉన్న వెర్రిగొల్లకోసం, ప్రభువు తరలివెళుతున్నాడంటే ప్రజలకు విద్వారంగా ఉంది: రాణివాసం కూడా, వేడుకకు తరలింది:

అలమందంతా, ప్రభువును పసికట్టి, బరాబరులు చేసింది కాని - సింగన్న ప్రభువుతో పల్లెత్తి పలుకలేదు: చూసి చూడగానే, ఆ కన్నుల పండువకు చేతులు జోడించాడు - అంతే:-

“ఏం కావాలో! కోరుకో” అన్నాడు ప్రభువు:

“నాకేం కావాలి!” అని తనలోతాను గొణుక్కున్నాడు, సింగన్న:

“నేరనివాడు ప్రభూ!” అని ప్రెగ్గడ మనవిచేశాడు:

“నేరనివాడంటూ మా పాలనలో ఒక్కడన్నా ఉండటం మనకెంత దొడ్డరికమండీ!” అని ప్రభువు ప్రెగ్గడను మందలించినట్టు చనువుగానే పలికి, - సింగన్నను చేరదీసుకున్నారు: “నాయనా, మమ్మల్నిమించిన మొనగాడివయ్యా!” అని పెదవి విప్పారు:

అతని మాలిమిలో పెరిగిన మందనంతా సింగన్నపరం చేసి, - మంద మేసుకొచ్చినంతపట్టు అతడికే ధారాదత్తమని సెలవిచ్చి, ప్రభువు, ఎంతో వేడుకగా, తిరిగి నగరికి వేంచేశారు:

సింగన్న ఒక్కడే మిగిలాడు: ప్రభువు తనను స్వయంగా చూడవచ్చాడని ఉబలాటమూ లేదు: కనుచూపు మేరంతటికీ భామందునైనానుగదా అని, - సంబరమూ లేదు: తన చూపే తనది: తన పాటే తనది:

కాని, ఆ ఒంటిపాటు అట్టేకాలం నిలువలేదు: రాణివాసంలో, - పరిజనంలో వయసు అందుకున్న చిన్నది - మల్లిక - సింగన్న మొగసిరిమీద కన్ను వేసింది: ముగుదల అందుకుని, అపట్టునే నిలిచిపోయింది:

దూరదూరంగా నిలిచింది, వోరగా చేరువైంది: నీడల్లే అయింది:

వయసుకు వనరైనట్టు పలికింది: సింగన్న ధోరణి అటుమరలింది కాదు:

మనసు విప్పింది: మౌనంగా చెప్పింది: బలవంతాన తన పస అలవాటు చేసింది: కాని, అంత సంబరంలోనూ సింగన్న చూపు అటు మళ్ళించుకోలేకపోయింది:

వన్నెవన్నెల పూలుతురుముకునేది: ఒక్కచోట నిలువకుండా చెంగేది: నీరెండలో మెరుగు తెచ్చుకుంటో ఒళ్ళంతా ఒక్కకులుకులో విరుచుకునేది: ఆ విరుపులోనే, ఒడుపుగా చేతులు అందిచ్చేది - సింగన్న అల్లంత దూరాన ఎక్కడో, ఒక్కటే ధ్యాసలో ఉండేవాడు:

మల్లిక ఎంతో నూరిపోసింది: ‘ఈ సీమకంతా నీవే రాజువు: కోట కట్టుకో; కులంవారిని కూడదీసుకుని ఏలుకో - గద్దెమీద, నా సరసను కాలుమీద కాలువేసుకుకూర్చో! ఇన్నాళ్ళూ పాలమీద బ్రతికావు: ముప్పొద్దులూ బంగారం తినవచ్చు: రీవిగా సుఖపడచ్చు!-’

సింగన్న, అదేమీ అర్థంకానట్టు, వినిపించుకోనట్టు ఉండేవాడు: “తండ్రికి బిడ్డమీద దయఉంటే, - తానుండగానే పంచియిస్తాడా?!” ఇలా దిగులుపడేవాడు: “ప్రభువు

ఏలే పరగణాలో ఇంతకాలం బ్రతికారు; మీకు, సింగన్నదొరా, తల్లుల్లారా!" - తలఎత్తి గోవులవంక చూడలేక బిడియపడేవాడు: ఇలాగే ఎన్ని ప్రాద్దులో గడిచిపోయినాయి: ప్రభువుకు, ఈ వైనమేమీ తెలియకపోయే సుమీ!

దివాణంలో చల్లగా పెరిగిన మల్లిక, - ఈ బ్రతుకు బ్రతకలేకపోయింది: మనసు రాయి చేసుకుంది: విడిచి వెళ్ళిపోదామనుకుంది: తనపోరు లేకపోతే, - అతడికన్నా మనసు మళ్ళుతుందేమో, తానైనా సుఖంగా ఉంటాడు కదా అనుకుంది:

అడుగు ముందుకు వేసింది - పడలేదు:

అక్కడే కూచునిపోయింది:

ఎండ మిడిమిడిగా - కాల్చుకుతిన్నది. పుట్టి పెరిగినదంతా కలగానూ, - యీ బ్రతుకే నిబద్ధిగానూ అనిపించింది:- కూచునిలేచే సత్తువ లేకపోయింది:

ఎప్పుడూ పచ్చతోరణంతో కలకల్లాడే కోట - నిత్య కల్యాణంలా ఉండే దివాణం, ఎందుకో తనమీద కత్తిదూసినట్టు జడుసుకుంది - అంత దిగులులోను, - అనుభవించిన సుఖం తలచుకుని, - అల్లంతలో, - నవ్వుకుంది - నవ్వులోనే ఒరిగిపోయింది:

అంతకు అంతలోనే, - అవులన్నీ, - బసవన్నలై రంకెవేసినవి: మందకొడిగా ఉన్న సింగన్నను కమ్మినట్టు తరిమివేసినవి -

నేల అంటిముట్టకుండా తేలిపోయే కాళ్ళకు, పోగా పోగా, - ఏకడనో, - మల్లెతీగ పెనవేసుకుని నిలిపేసింది: అంతలో మారాకువేసింది, - మొగ్గతొడిగింది: అల్లంత విచ్చింది: చిరునవ్వు మెరిసినంత పట్టువుంది - తీవే, - పూవూ పచ్చపట్టులో, - కానరాకుండా కలిసిపోయింది:

ఆ కాళ్ళు ఇక అక్కడ నిలువలేదు: ఎటోపోయినవి: ఎక్కడో చల్లైపోయినవి: సింగన్న అదే తొలిసారి గొంతు విప్పి, - "మల్లికా!" అని అంటా - అన్నాడు: ఆ పిలుపుకు ఆకాశం వెన్నంటుకున్న వెలుగు, పేరిన ముద్దగా రాలిపడి, - సింగన్నను కరువున పోసింది: ఆ బొమ్మ అలాగే, - వెలుగు మళ్ళీ వేళకు - కుదించుకు పోయింది -

అవులమంద, దివాణంముందు చేరి, అంగలార్చింది: వాపోయింది: ప్రభువును తరలించుకవచ్చి, - మల్లిక మాయమైన చోటు, - సింగన్న, క్రుంగిపోయినపట్టు, రాపాడి విశదపరచింది: ఆ కథ అంతా కళ్ళకు కట్టినట్టుకాగా, - అంతటి ధీరుడూ పసిపాపడైపోయినాడు: మన్నించమని ఆలమందకు కేలుమోడ్చాడు:

మల్లిక నవ్వివచ్చోట, లేమల్లె: సింగన్న మనసు తెలిసిన చోటు - సింగారం:-అవి రెండూ, ఆ పరగణాలో కలకాలం నిలిచే గ్రామాలు...

★ ★ ★

ఆసావేరి

వెంకటరత్నం, బస్తీబ్రతుకు ఇహ యీ జన్మకు విడిచిపెట్టానని భాయంచేసుకున్న తరువాత, - వినాడో పుట్టిపెరిగిన మేనమామలగారి ఊరు చేరుకున్నాడు: ముక్కుపచ్చలు ఆరకముందు ఆ గ్రామం వదిలిపెట్టి, - చదువుకోసం బస్తీ చేరుకోవడమేమిటి! ఇహ అంతే, - మళ్ళీ నాటికి నేడు, - పదిహేనేళ్లకు, - మళ్ళీ ఆ ఊరు తొక్కుడం:

వేసంకాలం సెలవలు వచ్చినా యింటికి వెళ్లడమనే మాటే లేదు: మేనమామకు ఏటికి ఏడాదీ బస్తీలో, - ఏదో కోర్టులో ఏ తగాయిదో ఉంటూనే ఉండేది. చుట్టు పక్కల షుమారు ఏభై అరవై గ్రామాల తాలూకు దావా తగాయిదాలన్నీ ఈయన చేతిమీదుగానే నడిచేవి. పాపం, ఆ బ్రాహ్మడికి, - బ్రతికినన్నాళ్లా క్షణం తీరికంటూ లేదు. పోనీ ఆద్యంతాలకు యింత లప్ప యిచ్చాడా అంటే - అదీ లేదు; ఆ కొంప ఒకటి - మరో రవంత చెక్కా -

ఆ యిల్లు ఒక్కటే - ఒంటికట్టుగా మిగిలింది: అదీ ఇన్నాళ్లనుంచీ దీపంపెట్టే దిక్కు అంటూ లేక, అలాగే అఘోరిస్తూంది, ఉన్నంత మేర ఉంది - కూలినంత మేర కూలింది - ఏదో ఊళ్లోవాళ్ల పుణ్యమా అంటూ - అసలు నామరూపాలు లేకుండాపోక - అంతంతమాత్రంగా ఉంది.

అమ్మమ్మ పుణ్యమా అంటూ, చెప్పించిన రెండు ముక్కలూ అబ్బినవి. కాని, చెప్పిన బుద్ధులు ఒక్కటైనా చెవికి ఎక్కలేదు. ఆవిడది ఎప్పుడూ ఒక్కటే పోరు - “చెడిపోతావురా, నాయనా! పెళ్ళిచేసుకొని ఒక్క యిల్లువాడవి అవరా!”

పెళ్ళిమాత్రం చేసుకోనంటాడు. నీవు ఏది చెప్పినా చేస్తానుకాని, అదిమాత్రం ఎత్తవద్దంటాడు. పోనీ అని, - అమ్మమ్మ ఊరుకుంటుందా - ఆవిడ ఆ నసా మానలేదు - నీడు అదే జవాబూ మానలేదు.

చదువుకున్న ముక్కలు అక్కరకు వచ్చినవి: తోటి వారందరికన్నా ప్రయోజకు డనిపించుకుంటూన్నాడు. ఊళ్లో నలుగురిచేతా, ఔననిపించుకుంటూన్నాడు - వాహినీగానే బ్రతుకుతున్నాడు -

“ఎంత సంపాదించిమాత్రం ఏంలాభం? బ్యాంకిలో డబ్బు మూలుగుతుంటే మాత్రం - అదంతా ఏం జేసుకోను? - ఏ పొణెమూ లేకపోయిన తరువాత - ఇదంతా ఎవరు తినను? నేను హారీ అన్న తరువాత, ఆకలి ఎరిగి, వేళకు పెట్టెడు అన్నం పెట్టేదిక్కేనా ఉండదాయె - నీడు ఏం కాను? వెయ్యేళ్ళు పండాల్సిన పంట వీడిబ్రతుకు ఎలా వెళ్లమారును?”

ఇదే ఎంతసేపటికీ అమ్మమ్మ గొండాడింపు! వినడం పరిపాటైపోయి -
క్రమంగా, వినిపించుకోకుండా చక్కా పోయేవాడు -

పెళ్ళి మాటంటే గిట్టకపోవడానికి - అవతల సాగిస్తూన్నది ఏమీ లేదు:

- తను పుట్టినతరువాత, ఇంకా నెలైనా వెళ్లకముందే, అమ్మంటూ లేకుండా పోయింది: అమ్మ ఎలా ఉండేదో తెలియదు: గ్రాయకం వస్తూన్నప్పటినుంచీ - ఇదొక్కటే గుర్తు - ఎప్పుడుచూసినా, నాన్న తన్ను ఒళ్లో కూర్చోపెట్టుకునో, - చంకను వేసుకునో, భుజంమీద బజ్జోపెట్టుకుని చిచ్చికొడుతూనో - ఎప్పుడూ ఏడుస్తూండేవాడు - వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూండేవాడు - తన్ను గుండెలకు గట్టిగా అదుముకుని, - భయం వేసేట్టు బావురుమనేవాడు. గుండెలు చీలిపోతున్నట్టు రంపకోతగా మూలిగేవాడు -

అదే జ్ఞాపకం: నాన్నపడ్డబాధంతా జ్ఞాపకం -

అమ్మమ్మ కప్పు బుస్సామన్నప్పడల్లా అమ్మ జ్ఞాపకం వచ్చేది - నాన్న మూలుగు వినపడేది -

ఎందరితీరో, పేరుపేరువరుసా చెప్పి అమ్మమ్మ విసుక్కున్నప్పడల్లా - 'ఇదీ సంగతి!' అని చెప్పిచెప్పదా మనిపించేది - చెపితే, ఆ సత్యకాలం మనిషికి ఏం అర్థం అవుతుంది? - కూతురుని తలచుకుని కుమిలిపోతుంది -

అమ్మమ్మకు, చెట్టంత కూతురు పోయిందన్న విచారంకన్న - అలాటి రుషితో వెయ్యేళ్ళూ వర్తిల్లే అదృష్టం అమ్మకు లేకపోయిందనీ, ఎప్పుడా, ఎప్పుడా అని బ్రతికిన ఆ నాలుగునాళ్ళూ, కంటికి ఏకధారగా తపస్సుచేసి, ఆ తపస్సు ఫలించి కన్ను మూశాడనీ, నాన్ననే, నాన్నపడ్డ బాధనే తలచుకుని ఎప్పుడూ ఇదయేది: నాన్నంటే, అమ్మమ్మకు, ఆ ఉన్న ఒక్క కొడుకుమీదాకన్నగూడా ఎక్కువ లక్ష్యం.

పెళ్ళిమాట ఎత్తితే, అందుకూ అంతభయం! - అచ్చలా - ముచ్చటగా, చక్కగా చెల్టాపట్టాలు వేసుకుని చిలకాగోరింకలల్లే పోయే, ఏ దంపతుల్ని చూసినా, కర్మం తప్పివస్తే - వాడూ అలాగే కుమిలిపోవాల్సిందేకదా అనిపించేది - మనస్సు ఎప్పుడూ శుభం పలికేది కాదు -

2

వెంకటరత్నానికి ఒక్కడే మనసు కలిసిన స్నేహితుడు. ఆ ఒక్కడికి పెళ్ళి పేరంటాలు అయినాయి. కాని, ఒక్కనాడూ పట్టుమని సుఖపడ్డ పాపానపోలేదు. ఆ చిన్నది, అసలే అబ్బనాకారం పిల్లట - ఆ ఏడు ఆ ఏడు వచ్చినకొద్దీ ఏమాత్రమూ రెక్కోకపోంగా, మరీ మూలికచెడ్డది: అయినా, ఆ అడ్డంకి తీరి, వీడి యింటికి - అంటే రంగశాయి యింటికి వచ్చిన వేళావిశేషంకొద్దీ రవంత కోలుకుంది: అది, చివరకు మూణ్ణాళ్ళ ముచ్చటే అయినా, అంతలోనే, పెనిమిటికి అరచేత వైకుంఠం చూపించింది. చివరకు, అంత బాధపడకుండా, చూసేవారిని బాధపెట్టకుండా కాలం తీరిపోయింది.

- రంగశాయికి ఇంతటి కష్టం వచ్చిందని కబురు తెలియగానే, వెంకటరత్నం, ఓ వారంరోజులబాటు మూసిన కన్ను తెరవలేదు: ఇంకోవారం రోజులదాకా వీధిమొగం చూడలేదు:

ఇంకా ఒంటికి సత్తువ సరిగ్గా చేరుకోకపోయినా, నడిచేందుకు ఓపిక లేకపోయినా, అలాగే యీదుకుంటూ బయలుదేరాడు.

“ఎక్కడికిరా నాయనా, ఇప్పుడూ?” అంది అమ్మమ్మ: ఫలానిచోటికని చెప్పాడు:

“అయితే యిప్పుడు వద్దులే!” అంది:

“ఏం?” అన్నాడు:

“నువ్వు - వెళ్ళినవాడివి, ఏదో అడ్డదిడ్డంగా వాగుతావు! - బాగుండదు” అని బ్రతిమాలినట్టు చెప్పింది -

“నాకేమంత కళ్ళుమూసుకుపోయినా యనుకున్నావా? వాడలా పుట్టేడు దుఃఖంతో ఉంటే-”

“అదేరా నాయనా, నేను వద్దన్నది! వాడు మళ్ళీ పెళ్ళికొడు కవుతూంటే-!”

“అఁ!” అని వెంకటరత్నం దద్దరిల్లిపోయినాడు -

“కాకేంరా! - పెళ్ళాంపోతే, పెళ్ళికొడుకు? - ఈపూటే శుభమస్తు అనుకుంటారుట! - నెల తిరగకముందే, ఆ మూడు ముళ్ళూ పడిపోవద్దూ మరి? -” వింటూనే నిలుచున్నవాడు అలా చదికిలపడిపోయినాడు - అమ్మమ్మ తన ధోరణిలో పాత ఆలాపన ఎత్తుకుంది:

“అది, ఒక్క ఆ రుషికి చెల్లిందిరా నాయనా! - నా తల్లి, నా కడుపులో చిచ్చుబెట్టిపోయిన తరువాత, ఆ నాయన ఒక్కనాడు పట్టుమని ఇంత అన్నం తిన్నాడా, ఏనాడైనా కంటినిండా, ఆదమరచి నిద్రపోయినాడా!” - అలా, ఏడ్చి ఏడ్చి-”

వెంకటరత్నం ఒరదూసిన కత్తల్లే బయలుదేరాడు.

రంగశాయిని, నమిలి మింగేద్దా మన్నంత కోపంగా ఉంది: వీడూ ఓ మనిషేనా! - వీడిదీ ఓ బ్రతుకేనా? -

- గుమ్మం ఎక్కుతూనే, అనవలసినవి నాలుగూ అనేశాడు, మొగానే! పట్టుకు దులిపేశాడు.

రంగశాయి, దేనికి సమాధానం చెప్పకుండా, వింటూ తలవంచుకు కూర్చున్నాడు. కొంతసేపటికి తలఎత్తి, మొండి చూపు చూశాడు: అక్కడున్న పెద్దమనుష్యులలో ఒకరు కల్పించుకున్నారు:

- “చాలేవయ్యా అనవసర ప్రసంగం - మహా కొమ్ములు మొలిచినట్లు మాట్లాడుతున్నావ్ - పిలవనిపేరంటంగా వచ్చి, ఏమిటీ ఆగడం? - ఇది కుటుంబ వ్యవహారం! - ”

అలా వాగుతున్న దొడ వాచేట్టు కొట్టడం వెంకటరత్నం చేతులోపనే! - కాని, అసహ్యంవేసి, కొంచెం అంచాడించాడు: ఇంతలో, ఈతణ్ణి ఎరుగున్న మరోవృద్ధు అనునయంగా ఇలా మొదలుపెట్టాడు -

“అలాక్కాదు నాయనా!

“ఇది, ప్రపంచధర్మం - ఎంత దుఃఖం వచ్చినా, శరీరఇంద్రియ వ్యాపారము లున్నవి చూశావూ, అవి యధారీతిని సాగుతుండవలసిందే! ఇది కేవలం భగవన్నిర్దిష్టము బాబూ -”

వెంకటరత్నం ఒళ్ళు మరచిపోవడానికి ఇంతకుమించిన పుట్రేపు అక్కరలేదు.

ఆ వృద్ధు ఎక్కడకు తేలుస్తాడో తనకు తెలుసును - 'మనిషిపోతే పోయిందే అనుకో - పుట్టెడు దుఃఖమే అనుకో, అందుకని, నిత్య - నైమిత్తిక కర్మకాండ ఏది మానాడు? - పోయినవాళ్ళకోసం అఘోరిస్తూకూర్చుంటే ఇహ ఆ బ్రతుకు ఏంకాను? - ఉసూరుమంటూ రోజులు ఎలా వెళ్ళమారను?' - ఇదే ధోరణి కాదూ? -

ఈ ముక్కలన్నింటికీ తలదన్నే సబబైన సమాధానాలు వెంకటరత్నానికి తెలియకనా?

- "ఏంబాటూ, సరేగానీ, ఇలా కాకుండా, మరోలాగు జరిగిందనుకోండి! - పిల్లదే ఉండి, చిన్నవాడే కన్నుమూశా డనుకోండి! - అప్పుడూ ఇదేనా తతంగము? - అశ్రయం ఏమీ లేనిదే, పండితుడికీ, వనితకూ, లతకూ బ్రతుకుతెరువు లేదని, పెద్దలు నెలవిచ్చిన మాటే కద! - అందుకని, ఏడుపులూ పెడబొబ్బలూ మానిపించి, మళ్ళీ పెళ్ళిపందిరి వేయించేవారేనా?-"

ఇలా ఢీ అంటే, అవతల పెద్దమనిషి, సవ్యంగా సమాధానం చెప్పడం మానేసి, మొగం కండలు చించుకుని, గంపంత యాగీచేసి, అందరూ కలిసి తన్ని తరిమేసినంత రభస చేస్తారని రూఢిగా తెలుసు: ఆయనకు జవాబు చెప్పడం అనవసరం: - ఆ మొగంవంక చూస్తేనే, మీద తేళ్ళూ జెర్రులూ ప్రాకినంత కంపరం ఎత్తుకొచ్చింది. ఆయన నయగారాలు వింటూంటే పరమ అసహ్యం వేసింది:

ఉవ్వెత్తు తామసం దిగమింగుకుంటూ, కొట్టినట్టు లేచి నిలుచున్నాడు; మండిపడుతూ వచ్చేస్తున్నాడు:

రంగశాయి, సిగ్గుబిడియమూ లేని మొగం పెట్టుకుని, లేచివచ్చి -

"సాయంకాలము కలుసుకుంటానులేరా!-" అన్నాడు.

"వద్దు - ఈ జన్మకు నీమొగం చూపించవద్దు..." మెడనరాలు బిగుసుకుపోయినట్టు రిక్కించి, తనలో తాను గొణుక్కున్నాడు - వచ్చేశాడు -

- జ్వరం వచ్చినా బాగుండిపోను. ఒళ్ళు తెలియకుండా మూలుగుతూ పడిఉండేవాడు - కాక తగలకపోగా, మెడకు తాడుపోసి, గాడినూతిలో, దింపినట్టుంది: నెత్తిమీద వెయికొండలపెట్టు ఏదో పెద్ద గుయ్యారం పడ్డట్టు ఉంది: నోటికి వచ్చినట్టు తిట్లన్నా పెగిలినా, కొంత ఇదిగా ఉండేది: మాటంటూ పెగలదు: ఎదురొమ్ములో కుతకుత లాడిపోతుంది -

కాని - అలా పట్టూ విడుపు అంటూ లేకుండా, తిని - కూచుని ఖాయలా తెచ్చుకోవడం కూడా విసుగే:

"దేనికి నే నింత బాధపడటం? -

ఒక్క రంగశాయి మొగానే ప్రొద్దుపొడిచిందా?

లోకంలో నూటికి ముప్పాతిక ఈతీరేగా?

అందరినీ ఉద్ధరించగలుగుతున్నానా?

అవకతవకలు మానిపించగలుగుతున్నానా? -

లోకం ఎల్లాపోతే నాకేం? -

నా దోష నాదీ! - దానిగతి దానిదీ!"-

- అని మొండితనం, బొత్తిగా ఉడుకు మోతుతనంగా వచ్చేదే కాని, నిభాయించుకోలేకపోయేవాడు: వడసారం ఆ వయసుకే, వెయ్యేళ్ళూ నిండిన ఆ చిన్నదాన్ని తలంచుకుంటే, మళ్ళీ మనసు యధాప్రకారం అయేది.

"- బ్రతికినన్నాళ్ళూ, అలా, ముక్కుతూ మూలుగుతూనే, అలాగే ఓపికా, లేని నవ్వు తెచ్చిపెట్టుకుని, కట్టుకున్నవాణ్ణి సుఖపెట్టాలని ఇదయింది, కాని, తానేంబావుకున్నది?"

అదంతా, వీడు మరచిపోయినట్టేనా? -

కొత్తనీరు వచ్చి, పాతనీరు తుడిచి పెట్టుకుపోయిన తీరేనా? - ఆ చిన్నదే జ్ఞాపకం రాకుండా బ్రతికే రాక్షసుడా? -

కాడనుకుందాం: రంగశాయి మామూలుమనిషే అనుకుందా: లోకాన్నద్దరించేం దుకే, పెద్దఘటాల పోరు మాపుకునేందుకే, మళ్ళీ గూట దీపం పెట్టే దిక్కుకోసం పట్టుబలవంతాన మొగ్గాడనుకుందాం!

ఇహ, ఆ సంసారం ఏం లక్షణంగానో ఉంటుంది: వీడు, ఈ పెళ్ళాంమీద చిరాకు వచ్చినప్పుడల్లా, పోయినదాన్ని తలచుకుంటూ, కంటతడి పెట్టుకుంటూ, నీకన్న అదే మంచిది, గుణవంతురాలు అని, అయినవేళా, కానివేళా ఎంచులు పెడుతూంటే, ఇహ, మరి, దీని మనసు ఎలా ఉంటుంది? - వాళ్ళ ఆయనకు రెండో సంబంధం కాని - తనకు మొదటి అఘోరింపేకదా -

- వీధిబడి అరుగుమీద, ఏబ్రాసంటి చంటివాడు, బోడిపలకమీద గీతలు గీస్తున్నట్టు, మనస్సంతా, ఇలాటి దద్దమ్మ - ఆలోచనలు గీరుకుంటున్నాయి - పలక విసిరికొట్టినట్టు - మనసు విసిరివేశాడు - అది, చెక్కు చెదరకుండా కప్పల్లే అంటి పట్టుకుని ఉంది:

ఈ ఆలోచనల్లో ఒక్కటి తనది కాదు: అవన్నీ అది కాలంనుంచీ, ఎందరో గింజుకుంటూన్నవి - పూర్వజన్మకుమల్లే పట్టుకుని బాధిస్తూన్నవి -

క్రీస్తునాథుడు అందరిపాపాలకూ ఆహూతి అయిపోయిన, పంధొమ్మిదివందలేండ్ల పైచిలుకు, యీనాడు, ఇంతవరకూ చదివి, ఇన్నీ చూసి, ఇలా వాజమ్మల్లే ఆలోచిస్తూపడుకోవడం తనకూ, తను చదువుకున్న అంతంతలావు పుస్తకాలకూ పరమ - నామర్దా!

కాని, ఇప్పుడు ఏమిటి చెయ్యడం? - రంగశాయిని పట్టుకుని, పనసకాయకుమల్లే, పప్పు-పప్పు చేసేస్తే -

చేస్తేమటుకు, వీడి ఒక్కడి పీడా విరగడైపోతుంది కాని, లోకం అంతా, డొంకలో పల్లెరుకాయలేగా! -

- గోడకేసి కొడుతున్న బంతల్లే, ఎటు ఆలోచించినా ఎదురుతిరిగి, తనముందరే మళ్ళీ గంతువేస్తూంది: కొట్టినకొద్దీ మిడిసిపడుతూంది -

- ఇదికాదు, ఉపాయం: వాడికిలేనిబాధ తనకెందుకూ? - వాడు పుట్టెడు దుఃఖంలో వున్నాడని తను అంగలార్చడ మెందుకూ? - పురాణాల్లో రుషులల్లే ఏ చెట్టుకొమ్మకో కాళ్ళు తగిలించి, తలకిందులుగా వ్రేళ్లాడితేమటుకు, కంటికి కనపడేది అంతేగా! - అదేగా!

ఈ ఒంటిని వాళ్ళకోసం, వీళ్ళకోసం, వృధాగా రొట్టెపెట్టడం ఎందుకూ?
- చదువుకునే రోజుల్లో నాలుగు మంచి ముక్కలు చెవినిపడ్డపాపాన దేహాన్ని
యావత్తు మడికట్టించి కూర్చోపెట్టడం సబబేనా? -

3

ఉప్పెన వచ్చినప్పుడు -

కెరటం తాటిప్రమాణంగా ఊరిమీదికి విరుచుకుపడ్డప్పుడు - అంత ప్రమాదం
కనిపించదు. విసురు తెగిపోయి - మళ్ళిపోతున్నప్పుడే, - ఊరు మొత్తాన్నంతా
తుడిచిపెట్టుకుపోతుంది -

తెల్లవారేటప్పటికి, వెంకటరత్నం మనస్సు, సముద్రపు ఒడ్డున వానకురిసి
వెలిసినట్టుంది - అంతా ఏకచదును అయిపోయింది. కాని అడుగుపడితే, ఆ
ముద్ర అలాగే హత్తుకుపోతుంది -

ఎన్నడూ, వంచినతల ఎత్తనివాడు, నిద్రలేచినప్పటినుంచీ, వెన్నువిరుచుకునే
తిరుగుతున్నాడు:

ఏ ఆడపిల్ల చూచినా, గుమ్మటంగా అందంగా కనిపించుతుంది. నడుంవంగిన
అవ్వ - కాలుతీసి కాలుపెట్టలేక యీదుకుంటూ పోతున్నా, ఏభైఏళ్ళక్రితం ఎలా
నడిచిందో, ఆ నడకే కనబడుతుంది: అందాకా ఎందుకూ, అమ్మమ్మ కూడా,
తన కంటికి ఆడదల్లె కనిపిస్తోంది!

లోకం అంతలా ఒక్కటే క్రియాపదం అర్థం అవుతుంది.

తూర్పువాళ్ళ నూనెగానుగ కర్రూకిర్రూగా ఆడుతుంది: కళ్ళకు గంతకట్టుకున్న
ఎద్దు లాగుతుంది - పిటపిటలాడుతూ, ముక్కుకు నత్తు అంటిన పడుచు, రవిక
లేకుండా, పిట్టు తిరగదోడుతుంది, నూనె ఓడుతుంది -

మోటార్లు బాగుచేసే షెడ్డులో, ఏదో కారుకు, ఇంజన్ అంతమేర బావురుమంటూ
ఉంది. టూల్ బాక్స్లో రకరకాల రెంచిలూ అడ్డదిడ్డంగా పడివున్నాయ్-చక్రాన్ని
బోర్లగిలా పడేసి, ఎవరో పడుచువాడు, బలవంతంగా టైర్ పెకలిస్తున్నాడు, టైర్
పెనుగులాడుతుంది.

టెలిగ్రాఫ్ స్తంభందగ్గి, తీగెలచుట్టలు చెల్లాచెదురుగా పడివున్నాయ్-దొరువులో
దిగి, కారుదున్నపోతు మొండికొమ్ములతో ఒడ్డు రాపాడుతుంది-

చాకలివాళ్ళ రేవులో నాపబండమీద బావురుకప్ప గుండె, లయగా కొట్టుకుం
టూంది-గాలిపతంగీ కత్తిరింపల్లే, తొడలు జమవేసి ఉత్తరీయం మొలకు కట్టుకున్న
చాకలిది, ఉదికిన బట్టలు కండెలల్లే పిండి, రాసిగా విసిరివేస్తోంది-

చేనంతా కుళ్ళగిస్తూ, నాగలికర్రు చాలుచేసుకు దిగిపోతుంది-

-ఏది చూసినా బూతే కనిపిస్తోంది-

కాలువగట్టు వెంటే నడిచిపోతున్నాడు. బాటంతా, వానకు తడిసి, ఎండకు
ఎండి, ముడతలు ముడతలుగా పొత్తికడపల్లె తగులుతుంది - కనుచూపుమేరలో,
కొండనడినెత్తిన మబ్బు రాచుకుపోతుంటే పైట తొలగినట్టు, కొండగుబ్బ, కొట్టొచ్చినట్టు
కనిపించుతుంది.

లాకు దగ్గరకువచ్చింది: అంతమేరా మొక్కలు పువ్వులు పూస్తున్నాయి. నిమ్మగడ్డి కత్తిపదునుగా గుబురుకట్టి పెరిగింది: వచ్చే పడవల్ని అకట్టుకునేందుకు లాకుతలుపులు విచ్చుకున్నాయి, పడవల్ని కబళించుకున్నాయి- హోరుగా లాకు నిండుతూంది-

కొమ్ములు వచ్చీరాని మేకపోతు, బొడ్డువూడని లేగదూడను కుమ్ముతూంది. లేగ మువ్వలై చిందుతూంది. కన్నెచెరలోనే పడివున్న గోవూ గోవూ కలయబడు తున్నాయ్-అల్లంతదూరాన పసిరిక నంజుతూ, పొదుగు బలిసిన మరోటి పోతలై ముందుకు దుమికి, మొగతీవి నటించబోతున్నది.

-కొజ్జాల డోలక్ మోగుతూంది-గసిగలాగా ఉన్న రవికా కోకా లయ తప్పకుండా అడుతున్నాయ్: చోద్యం చూస్తూన్న మూకలోంచి, ఓ చిన్నవాడిని ఎగరేసి అందుకుని, కొండలు బద్దలైనట్టు ముద్దెట్టుకుంది, గరుకుమూతి.

చిన్నవాడు విలవిలలాడుతూ క్రిందికి జారిపోయి-"గుచ్చుకుంది!" అని వెక్కి వెక్కుతూన్నాడు-

కొజ్జా, చిన్నవాడి చెంపలు పుణికి, కణతను మెటికలు విరుచుకుని, పైటలోంచి సూది లాగి, అందరికీ చూపించి, విరగబడి నవ్వి, సూది మునిపంట కరుచుకొని, మళ్ళీ చిందుతున్నది-

చోద్యంగా మూగిన మూకంతా, రకరకాల పకాల్ మన్నది-వెంకటరత్నం, నవ్వే మొగాలన్నీ పరకాయించుతున్నాడు. ఆ నవ్వులన్నీ గాలివాటాన పోతున్నాయి: అన్నింటికన్నా అచ్చంగా మరో నవ్వు, తనలో తాను నవ్వుకుంటూన్నట్టు, తన కొక్కడికే వినబడుతున్నట్టు, అనిపించింది.

అదిగో, ఆ పడుచే నవ్వుతూంది: నూనెకారే కొప్పలో, సిగపాయను అంటి, పొటకరించిన గన్నేరు పూలు, ఒడినిండే బంతిపూలు, సందెడు జనపకట్ట, కట్టలో కొడవలి -

చూసిన చూపు నాటి, నవ్వు ఆపేసుకుంది. తలవంచుకు తప్పుకుపోయింది. మెడకు పగ్గంపడి లాక్కుపోతున్నట్టు అటే పోతున్నాడు-

తోపులోకి మళ్ళింది గన్నేరు. మలుపులో అడుగు ఆపి, ఇటే చూసింది-అల్లంత చేరువనే, రక్తిసపాద చుట్టు తిరిగి, ఆనవాలుగా ఆగింది-

తల ఎత్తి చూసి తల వంచుకొని నవ్వింది - నిలువు నిలువునా ఝల్లుమన్నది-మెడమీద నరం గుటకపడ్డట్టు కొట్టుకుంటూంది -

సందిట జనుంకట్ట చెట్టువారకు నిలవేసింది. ఒడి దులిపేసి, బంతిపూలు, పంచెగుడ్డలో దూముడి వేసింది. కిక్కురు మనకుండా ఉంది.

చెట్టుపెణకు, కొప్ప అదిమి, మెడ రిక్కించింది. ఒళ్ళు విరుచుకుంటున్నట్టు చేతులు జొచింది:

వెంకటరత్నం - వెన్నంటి వానజల్లు కొడుతూంటే, పరిగెత్తుకుపోయే బడిపిల్లకాయలై-దోవ నలగదొక్కుకుంటూ అక్కడనుంచి దూసుకున్నాడు-

పడుచు, పోయేమనిషి వాలకం చూసి, మునిపళ్ళు బిగించి, ఈల వేసినట్లు తుపుక్కుమని, చీరెకుచ్చెళ్ళు జాడించినట్లు విదిలించుకుని - సందిటకు జనపకట్ట అందుకుని - అడుగువేసి, వాటంకుదరక - కట్టను గుండెకు అదుముకుని,

గరిపొడిచినట్టు మెట్టదిగి - అల్లంత దూరాన తోపుమాటుకు ఉన్న గూడానికి కాలిబాట అందుకొని, అగి - నలువంకలా పరకాయించి, - దూరపు చేలో, - ఇంకా జనుము తెగవేస్తూన్న మనిషిని పొడగట్టి, - చెంపలు కంది - పెదవి, కన్నా తెరచుకొని, రొమ్మువిరపుగా, మడి తొక్కుతూ, అడ్డంపడి సాగిపోయింది -

- వెంకటరత్నం యిటు పరుగెత్తుతూనే ఉన్నాడు - అడుతూన్న కొజ్జా, ఈ పోకడ ఓరకంట చూసి, అడే అట అపకుండానే - అనువుగా, పాడే పదానికి ఊతగా, ఈల కొట్టాడు - మరోకొజ్జా, అట్టహాసంగా, డోలక్ ఊతంగా కాలెత్తిపట్టి ముక్తాయించి, ఒక్క గిరుకొట్టాడు-

వెంకటరత్నం ఇంకా పరుగెత్తుతూనే ఉన్నాడు - ఎటో తెలియకుండా -

ఏనాడో అహతి అవుతూంటే, ఆర్పేందుకని అట్టహాసంగా మోగుతూ, కుమ్ముకుపోయే అయోమయమల్లే ముక్కుకు సూటి కాలికి అందిపుచ్చుకుని, దూసుకుంటున్నాడు - నడిచే సమ్మర్తం, ఆ ధాటి పసిగట్టి, అలవోకగా, దూరదూరానే తప్పకుంటూంది.

రోడ్డుకు అడ్డంతిరిగి నిలుచుని, - వేదాంతంలోంచి శృంగారంలోకి మల్లేందుకు విశ్వప్రయత్నం చేస్తూన్న బసవన్న మాత్రం అలా మ్రాగన్నగానే ఉన్నాడు. ఎంతసేపటినుంచో జలదరింపుగా, కాచుకుని విసిగిపోయిన, లేగ, ఆ పోయే పోకడ జాలులో కులికి, కట్టు తెంచుకున్నట్టు కుప్పించి, చివరికి త్రొక్కుతూ, నాథేశ్వరుణ్ణి, ఓపికున్నంతగా వెక్కిరిస్తూంది.

వెంకటరత్నం, కాలు యింకా ఆగలేదు - మోకాళ్ళ పర్వతం ఎక్కుతూన్న అర్చకుడల్లే తూలుతో అడ్డదిడ్డంగా, తనకు తానే బందాలు పడుతూన్నంత ఉత్కృష్టంగా, గాలిని డిక్కికొడుతూన్నట్టు సాగుతున్నాడు-

-రంగశాయి ఎదురువస్తూ ఆపాడు-

‘ఏమిటిరా, అబ్బీ! ప్రళయం?’

‘ఎందుకంత రొప్ప?’

‘ఏం తప్ప చేశావ్ - ఇంకా పారిపోవడానికి?’

-అపగానే రొప్ప ముంచుకొచ్చింది - వెంకటరత్నం గొంతుక, మాటలో లేని తిట్లు తిడుతూన్నట్టు - కత్తులు రాపాడుతూన్నట్టు - ఎగవ్యాసలో కొరకొరలాడుతూంది-

రంగశాయి, వీడి అవస్థ ఏమాత్రమూ ఖాతర్ చేయలేదు. మాటవరుసకు పలుకరించినట్టు-జవాబు వచ్చేలోగా, అనవలసిన నాలుగూ, నాలుక చివర ఉన్నవి దులిపేసుకున్నట్టు అని, తన ధోరణిలోనే వాగుడుకు దిగాడు:

చేతిలో ఉన్న పత్రిక విప్పాడు - పేజీ పరకాయించి తీశాడు - ‘ఇదిగో చూడు మన ప్రతాపం!’ అన్నంత ధీమాతో, జండా ఎత్తిపట్టుకున్నట్టు ఝళిపించాడు!-

ఆ పేజీలో - రంగశాయి పుస్తైకట్టిన కీర్తిశేషురాలి బొమ్మ, రెండు రంగుల్లో ఉంది: అవాలు దిమ్మరించినట్టు పేజీ యావత్తూ క్రిక్కిరిసి అక్షరాలు ఉన్నాయి.

“సొంతంగా బ్లాక్ చేయించాను-స్వయంగా, ఒక్క తప్ప లేకుండా అక్కడ పడిగా

పులు పడిఉండి, సరిచూశాను: వెయ్యికాపీలు మక్తగా పుచ్చుకుని కావలసినవాళ్ళందరికీ, ఎక్కడెక్కడికీ, పోస్టు చేయించాను-

“కాలం తీరిపోతేమాత్రం చిన్నచూపు చూశాననుకున్నావా? ఆయిల్ పెయిం టింగ్స్ రెండింటికి అర్థరిచ్చాను, బొంబాయిలో. ఒకటి మన సావడిలో ఉంటుంది - మరోటి మహిళామండలి భవనానికి సమర్పించే ఏర్పాటు చేశాను-

“నేను ఎన్నటికీ లోపం చెయ్యనురోయ్ అబ్బీ!-”

వినగా వినగా నవనాడులూ క్రుంగిపోయినట్టు - అరికాళ్ళనుంచి శీతలం ఎగబ్రాకినట్టు ఒక్కసారి మొద్దయిపోయినాడు, వెంకటరత్నం.

వెన్నంటి వణుకు పుట్టుకువచ్చి, మలేరియా ఛక్రమన్నట్టు కణకణలాడిపోయినాడు - గద్ద తన్నినట్టు - రంగశాయిని ఎగిరి తన్నాడు - మళ్ళీ, కాలూనుకున్నాడు.

- ఆ తాకుడుకు, కాబోయే పెళ్ళికొడుకు - పడి - బెణుకల్లే ఎగిరిపడి - రోడ్డువార కాలువలోకి ఐమూలగా దొర్లి యిరుక్కుపోయినాడు - మళ్ళీ లేవకుండా అణగారేందుకు, ఏ దుంగో - దూలమో అందుకు విసిరేద్దామని, వెంకటరత్నం, అటూ ఇటూ చూశాడుకాని, వీదీ అందుబాటులో రాలేదు-

అటు తిరిగిచూడకుండా - వాడి మానాన వాణ్ణి పడేసి, వెళ్ళిపోయినాడు నిదానంగా.

- మళ్ళీ మొదటికే వచ్చాడు.

కాలువ వంతెన ఎక్కాడు. కమ్మీ అనుకుని తొంగిచూస్తే - క్రింది ఉరవడికి కళ్ళు గిరుమన్నాయి - తలకాయ, కొండల్లే గాలిలో వ్రేలాడుతూన్నట్టు, ఒళ్ళంతా కొట్టుకుపోతున్నట్టు అయిపోయింది. పళ్ళు పటపటగా బిగించి, కణతలు నెప్పి పుట్టేంతగా బిగించుకుని, తలబరువు దించుకుని హోరులో రెక్కవిరుచుకున్న పతంగీని, గిరికీ కొట్టకుండా, దించుకునే ఒడుపులో, నింపాదిగా, ఒంటికి తెలివి తెచ్చుకున్నాడు - ఎవడో రాక్షసుడు నడుంపట్టుకొని పిడపవేస్తే - ఊపిరి కలుక్కుమన్నట్టు - వల్లమాలిన నిట్టూర్పు వచ్చింది. దులిపేసిన గోనెసంచీకిమల్లే వ్రేళ్లాడిపోయినాడు-

వంతెన దిగి, గట్టువెంబడే నడచిపోయి - వీదో చిక్కని నీడను నడుంవాలాడు. నిదుర తెప్పించుకునేందుకు, ఎన్ని విధాలో, పక్కకుదుర్చుకుంటూ మసలాడు: బడలిక మాత్రం దిగజారింది.

అటూ ఇటూ ఎవరూ లేకుండా చూసి, పసిపిల్లాడల్లే - కాలువలో దూకాడు - బాగా ఓపికవచ్చేదాకా ఈది, ఒడ్డుకు వచ్చి, అప్పుడు సొమ్మసిల్లి పడుకున్నాడు-

- ఇంటిగడప, ఎక్కేసరికి, ప్రొద్దు వాలారింది:

అమ్మమ్మ లోనడవాలో చెంగు పరచుకుని గోడవారను పడుకుని ఉంది. వీడికోసం కాచుకుని కూచుని కూచుని కునికిపాట్లువస్తే అట్లాగే నడుం వాల్చిందేమో, పక్కనే వత్తులపెట్టే, చేసిన వత్తులూ అలానే ఉన్నాయి. అలికిడి విని, మత్తుగా, చిరాకుగా, లేచికూర్చుంది-

“ఎక్కడికి వెళ్లావురా నాయనా?” అంటూ లేచి దగ్గరగా, వచ్చింది -

“స్నానానికమ్మా!” - తడుముకోకుండా చెప్పిచొక్కా విప్పకుంటున్నాడు-

“ఇప్పుడేం స్నానంరా?!”

“మైలపడ్డాను!”

“ఏం?—”

“ఓ ఛండాలుణ్ణి తాకాను!”

“తాకితేమాత్రం!—ఎప్పుడనగా పోతివి? తిండితిప్పలూ లేకుండా ఇదేమిటిరా— తండ్రీ!”

జవాబు చెప్పకుండానే, కుర్చీలో నడుంవాల్చాడు—వచ్చిన ఉత్తరాలు అందుకుని, వాటివంక చూడకుండానే పరధ్యానంగా ఉన్నాడు—

“ఇంటిదగ్గరనుంచి ఏమన్నా వచ్చిందా?—” అమ్మమ్మ మరింత చేరువకు వచ్చి నిలుచుంది—

“ఇంటిదగ్గర ఎవరున్నారు? — దయ్యాలూ, భూతాలేగా!—” కసిరికొట్టినట్టు అన్నాడు.

అమ్మమ్మ — ఇంకా ఏదో అడుగుదామనుకున్నది, పెదవి దగ్గరే ఆపేసుకుని “వడ్డించనయ్యా” అంది:—

“ఏదీ కానివేళ — ఇప్పుడేమిటి అమ్మా—” అంటూ ధూకుడుగా లేచి, గదిలోకి వెళ్ళిపోయినాడు—

“అయ్యో నాయనా! — ఈ అభోజనం ఏమిటిరా! ఎంగిలిపడి లేద్దుగాని, రా! — రెండుముద్దలు పెరుగూ అన్నం తింటే,” గుమ్మందాకా తరుముకువెళ్ళింది, అదుర్దాగా — అగి, మౌనంగా, చేసన్నగా బ్రతిమాలింది—

“వద్దమ్మా! — మహాప్రభూ! — నేను హోటలుకు వెళుతున్నానులే! — నీ మనసువచ్చినంత మెక్కివస్తాను—”

— ఆ కసురూ, ఆ విసుగూ చూసి, లాభం లేదనుకుని అమ్మమ్మ తగ్గింది: వెంకటరత్నం బట్టలువేసుకుని, బయటకు నడిచాడు —

అమ్మమ్మ ఓ కంటను ఆ పోకడ కనిపెడుతూ నిలుచుంది. గుమ్మంలోకి వెళ్ళి మలుపు తిరిగేదాకా, అలానే చూస్తూ నిలుచుంది.

తలుపు జేరవేసి, తల వంచుకుని యింట్లోకి వెళుతూ “ఏ యీడుకు ఆ అమరిక లేకపోతే, యింతే — పిచ్చులూ వెర్రిలూ ఎత్తుకురావూ? — అయినా, వీడికి యీ మొండిపట్టు ఎందుకువచ్చిందో? — వీడు కుదుటపడడు ఇహ! — ఆ చూసేయోగం నాకు లేదు” — అని గొణుక్కుంది.

— వెంకటరత్నం మలుపు తిరిగేటప్పటికి సంజెదీపం వెలిగింది — నడవగా నడవగా మల్లెలవాసన కమ్ముకుంటూంది:

ఆకలి జ్ఞాపకంచేసుకుని, కడుపు మాత్రం నిండింది.

ఇంకా ముందు అన్నీ పూలదుకాణాలు: ఆ వాడనుఅంటే — రకరకాల తీపి కారంసరుకు—

— కత్తిదూసినట్టు — లంకంత గ్లాస్కోపంచె బంగాళాకట్టుగా — ఊపిరిజేబులో, బరువుగా రూపాయలూ, భుజాన లంగీచుట్టినట్టు తాపుకున్న ఉత్తరీయం — అమడదూరం ముసిరే కామినియా తలనూన్ ఘాటూ, ఎవడో ఒకడు, చేజాపి, ముంజేతికి మల్లెదండ కట్టించుకున్నాడు: కట్టిన సాయేబు, యిచ్చింది పుచ్చుకుని, చేయెత్తి సలాం పెట్టాడు.

పక్కబజారులో, రద్దీ జాస్తీగా ఉన్న అంగడిదగ్గర ఆగి - కట్టి సిద్ధంగా ఉంచిన మిఠాయి - పొట్లాలు, మొనలు ఎత్తిపట్టి అందుకున్నాడు. రా జెవరి కొడుకన్నట్టు సాగిపోయినాడు -

అలాటివాళ్ళు - ఆవేశప్పుడు ఎక్కడికి వెళతారో, ఊళ్లో అందరికీ తెలుసు - అలాగే వెంకటరత్నానికి తెలుసు - అనుకోకుండానే తానూ అటే మళ్లాడు.

- వాడ - వాడంతా నిత్యకళ్యాణంగా ఉంది! - గుమ్మంగుమ్మం ఒకటో అరో పడుచుగా కలకలలాడుతూంది-

ఏదో చూపు నిలవేసింది. ఏదో కులుకు లోపలికి లాగేసింది-

తాను ఇటు తిరగగానే - అటు తిరిగి నపడుచు, తల్లో చెండు గురిగా ఉంచుకుని, పైటచెంగు విసురు దారి చూపిస్తూన్నట్టు నడిచాడు.

గదిగుమ్మందగ్గర ఆగి - చెళుక్ మన్నట్టు తిరిగి, ఎంతో పరిచయం ఉన్నట్టు తల ఎగనెత్తి నవ్వి - ఎంత సాగసుగానో సిగ్గుపడుతూన్నట్టు తలవంచుకుంది -

ఎలా నవ్వాలో చేతగాక - చెంపలూ పెదవులూ కలిపి సాధనచేస్తూన్నట్టు, వెంకటరత్నం వెర్రిచూపు ఒక్కటిచూస్తూ నిలబడ్డాడు.

ఇంతలో, లోపలినుంచి, రొండిని తాళంచెవులు అమర్చుకుంటూ యింటిపెద్ద వచ్చింది. పలకరించబోయింది: దగ్గరగా వచ్చి, మనిషిని పరకాయించిచూసి - 'ఫరవాలేదు - సొమ్ము ఎక్కడికీపోదు!' - అనుకున్నట్టు - తాను కల్పించుకుని, నిష్కర్షగా ముందే చేతిలో పడవేయించుకోవలసిన ఆగత్యం లేదు అనుకున్నట్టు - చిన్నదాని సైగ అందుకుని వెళ్ళిపోయింది - మనసులో కరుకులు ఎంచుకుంటూ -

అలా, నిబ్బరంగా, పెద్దదిక్కు వెళ్ళిపోయిన ఉత్తరక్షణంలో - పడుచు ఈ రశికుణ్ణి కమ్ముకుంది. చేతిలో చేయి కలిపి, లోపలికి, వడుపుగా చేర్చుకుంది. పన్నీరు చిలికింది - నవ్వింది - చక్కిలిగింతలు చేసింది: ఎన్నోవిధాల బెల్లించింది. చెండల్లై-పొన్నుమీద ఎగిరిపడి, చేతులు జొచింది-

గాలికి, లేత తామరతూడులు అడినట్టు మూపులు కదిపింది. మోడికి పడగ విచ్చుకున్నట్టు జబ్బలు బిగించి, పద్మకోశాలుగా, సైగచేసింది - బరువు చేదుకుంటున్నట్టు - నరాల బిగివిగా, ముంజేతులు రొమ్ముకు అన్నుకుంది-

వెంకటరత్నం ఉన్న చోటనుంచి కదలలేదు - "ఏమో?" అన్నట్లు చూసింది. జాలిగా, ఎంతో అనుభవంగా దగ్గరకు వచ్చింది - ఆ కంటతడి చూసింది-

చెక్కిళ్ళమీద చేతులు అన్ని - 'ఎందుకూ?' అన్నట్లు తల ఊపింది: పిల్లదానివంక టెప్పవాల్చుకుండా చూసి, పొంగిపోయే దుఃఖాన్ని దిగమ్రింగుకుని, మూలుగుతూ, కన్నీళ్ళు ద్రిమ్మరించాడు-

పడుచు, పెదవివిరిచి, యింటిపెద్దను, పిలుచుకువచ్చింది: నాయకసాని, గుమ్మంలో నిలుచునే, ఎగా-దిగా చూసి-

'ఏమిటి బాబూ!-' అని పలుకరించినట్టు గదమాయించింది -

వెంకటరత్నానికి - వెన్ను ఛేత్తమన్నట్టుయి ఎక్కడిశోకం అక్కడ పొరించుకు పోయింది-

“ఏమీలేదు!” అని తనలో తాను గొణుక్కుంటూ, జేబులోంచి, రూపాయల బొత్తి అందుకుని, పక్కమీద పడేసి యివతలకు రాబోయినాడు.

నాయకసాని, కాలు కదపకుండానే—

“ఇదేమిటిబాబూ! మావల్ల వచ్చిన అపరాధం ఏమిటి?” నిలవేసింది—

“ఏమీ లే”దని తలవంచుకుని అడించాడు—

“అయితే, ఉండిపోండి!”

వెంకటరత్నం తల ఉహామని ఊగింది: నాయకసాని ఛర్మన్నది—

“ఏం బాబూ! — మాకు బిచ్చం పెట్టడానికి వచ్చారా?—అలా మేం ముట్టుకోము — తీసుకుదయచేయండి!” అంటూ దోవ యిచ్చింది వైదొలగి —

పడుచు, యీవంకన్నా చూడకుండా గదివిడిచి పోయింది:

ఎంతసేపటికో తెప్పరిల్లి — వెంకటరత్నం యిల్లుదాటి వచ్చేశాడు — ఇంట్లో ఎవరూ కంటబడలేదు — వీధితలుపు ఓరవాకిలిగా ఉంది: గుమ్మం దిగివస్తూండగా మాత్రం, ఎవడో ఎగమీసం దువ్విస పొట్టిముసలివాడు తక్కుతూ, తారుతూ వచ్చి, పక్కపక్కల్నే నిలుచుంటూ చేతులు జోడించి నసిగాడు — వెంకటరత్నం అర్థంచేసుకోకుండా వచ్చేశాడు —

అ — యింట్లోకి వెళ్ళగానే —

అ గదిలో అడుగుపెట్టగానే —

అమ్మజ్ఞాపకం వచ్చింది —

“అమ్మా!—నీ కొడుకు చివరకు యీ స్థితికి వచ్చాడా” అనుకుని దుఃఖం వచ్చింది.

అలా వచ్చిందీ — అందుకు తయారైందీ తానేనా అనిపించింది —

— తన్నుచూసి తాను నవ్వుకున్నాడు — అంతటితో తేటపడ్డాడు—

ఇంటికి, ఎంతో కలకల్లాడుతూ తిరిగివచ్చాడు: అమ్మమ్మతో విసుగొచ్చేదాకా లోకాభిరామాయణం వేశాడు: పడుకోబోతూ —

“రేపు మన ఊరు వెళ్లివస్తానమ్మా!” అని చులాగ్గా అన్నాడు:

“ఎందుకురా నాయనా!—” అమ్మమ్మకు ఏమీ అగత్యం కనబడలేదు — అమాటే అడిగింది —

“ఏమిలేదు — ఇల్లు ఏతీరున ఉందో చూసివస్తాను: ఇప్పుడు నాకు తీరుబడే — అందుకని —”

ఆవిడ అడ్డుప్రశ్న వేయకుండా — అడిగేవి అన్నీ ఊహించుకుని, కలగలుపుగా, వచ్చేటంత విపులంగా, మాట చొరవనీయని ధోరణిలో చెప్పేశాడు — ఒప్పించాడు.

అమ్మమ్మ రావడానికి వీలులేదని తెలుసును. ఊళ్లో బ్రహ్మాండంగా ఏదో సప్తాహం జరుగుతుంది — ఆ కాలక్షేపం విడిచిపెట్టి వస్తాందా? — పుణ్యంపురుషార్థం అంటే అమ్మమ్మకు ఎంత కాపీర్నమో వెంకటరత్నానికి ఉగ్గుపాలనాటినుంచీ ఎరుకే!—

ఒక్కరై ఎన్నాళ్ళన్నా ఉండగలదు — ఇక్కడేం భయంలేదు. పైగా అమ్మమ్మ నోట్లో నాలుకఉన్న మనిషి — దివ్యంగా నిభాయించుకు పోగలదు—

మంచి శకునంకాదని, మళ్ళీ ఎప్పుడొస్తావని అమ్మమ్మ అడగలేదు - "క్షేమంగా వెళ్ళి లాభంగా రా నాయనా!" అనిమాత్రం అని ఊరుకుంది.

"అల్లాగేనమ్మా! - నాకేం, నిక్షేపంలా వెళ్ళివస్తాను! - అవసరం ఉంటే ఉత్తరంముక్క వ్రాయించు-!" అన్నాడు:

"అంత అవసరం ఏముంటుందయ్యా ఇక్కడ-ఇంతలో!-నీవు ఎలాగూ రానే వస్తాంటేవి, అక్కడ నాలుగూ చక్కబెట్టుకోంగానే! - నీకుమాత్రం అక్కడ తోస్తుందా ఏమన్నానా?-"

ఇలా అన్నా - ఎప్పుడొచ్చేదీ చెప్పతాడేమోనని అనుకుంది కాని - వెంకటరత్నం అన్నింటికీ ఔనన్నట్టు తల ఊగించాడు. అంతే!-

4

- బయలుదేరి వచ్చేముందు అంతే అనుకున్నాడు:

మళ్ళీ బస్తీమొగం చూడకూడదు: ఆ మారుమూలే పడిఉండి, నిశ్చింతగా, మనసుకు ఏమీ బాధరబందీ లేకుండా బ్రతకవచ్చును అనుకున్నాడు. ఇల్లా వాకిలీ సరిజూసుకుని అమ్మమ్మను రప్పించుకోవచ్చును - ఉన్న మడీ మట్రా ఆ రవంతా - సొంతంగా దగ్గిరఉండి, ఉబుసుపోకకు, సేద్యం చేయించుకోవచ్చు: చేనుగట్టుమీద, కావలసిన కూరా నారా పండించుకోవచ్చును - నలుగురినీ పోగుచేసి, తీరికగా లోకం భోగట్టా యావత్తూ చెప్పతూ కాలక్షేపం చేయవచ్చును అలవాటైతేసరీ - ప్రొద్దుపోక ఏం చేస్తుంది?-

వెళ్ళినరోజు - కొత్తగనుక, ఎలాగో అలా వెళ్ళమారిపోయింది - ఇహ, మర్నాడునుంచీ ఏ నిమిషానికి ఆ నిమిషం, ముళ్ళమీద ఉన్నట్టు అనిపించడం మొదలుపెట్టింది:

ఆ కొంపమీద, ఒక్క దమ్మిడీ పెట్టినా దండుగే! - అది ఎంత బాగుచేయించినా అంతే! - అంతకన్న కొత్తది కట్టించుకోవడం నయం!-

వచ్చే రెండుబస్తాల అయివేజుకోసం ఇతగాడు అక్కడుండి ఒరిగించుకునేదేమిటి? - అవతలవాళ్ళను వెక్కిరించినట్టు కాదూ?

ఊళ్ళో అందరికీ, ఏ కారుకు ఆ పనులు అందరికీ ఉంటాయి - తీరికగా నలుగురూ కూర్చున్నప్పుడు ఇతడు కూడా అక్కడ జేరితే - అందరూ అతి మర్యాదగానే చూస్తారు - కాని అతకరు:

ఇక, లోకంలో భోగట్టా అందామా అంటే, ఛప్పన్న దేశాల్లో ఎక్కడేం జరుగుతూందీ, తనకన్న వీళ్ళకే ఎక్కువ విపులంగా తెలుసును - చదువువచ్చిన ప్రతి ఆరిందాకూ పత్రికలు కంఠోపాఠం! - వినికిడి, బట్టి!

ఇహ తనకు పొద్దుపోయేది ఎల్లా?

ఎంతసేపని పుస్తకాలు ముందేసుకుని కూర్చుంటాడు? - ఎంతసేపని, నడుంవాల్చి ఏదేదో ఆలోచిస్తాడు? - ఎన్ని రూములు నిద్రపోతాడు?

ఏమీ వ్యాపకం లేనిదీ ఎలా నిద్రపడుతుంది? ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా అని, కోడికూతలు లెక్కవేసుకోవడం - తెల్లవారినప్పటినుంచీ మళ్ళీ ఎప్పుడు

సంజెపడుతుందా అని నోట్లో వేలువేసుకు కూర్చోడం! - కరణంగారింట్లో వేళకు మడికట్టుకోవడం - ఏ పూటకు ఆ పూట ఎక్కిదక్కిగా - పట్టుబలవంతాన, యింటివారు ఏమనుకునిపోతారో అని తినడం - సంజెపూట కాలాడినంత పట్టు ఎటో తిరిగిరావడం - మళ్ళీ మర్నాడు అంతే!

ఎటు తిరిగితేమాత్రం, ఏముందీ -

అన్నీ అవే చేలు - అందరూ అదే పని - తను, ఎందులో అన్నా కల్పించుకుందామన్నా - పలుకరిస్తే వెక్కిరించినట్టు అనుకుని ఊరుకుంటారు: వాళ్ళు చేసేది ఏదీ తనకు చేతకాదని, అందరికీ ఖచ్చితంగా తెలుసు: తను బస్టినుంచి చోదైం చూసేందుకు వచ్చిన అప్రయోజకుడు -

అయితే, మరి యిదేమిటి? -

కరణంగారి యింటికి ఏ అభ్యాగతి వచ్చినా, ఇలాగే పూటపూటా విందులు చేస్తారా? - ఇలా అడుగులకు మడుగులొత్తుతారా? - యింటికి కొత్తగా అల్లుడు వచ్చినట్టు మర్యాదచేస్తున్నారే! - ఏదో ఉంది: ఇది కేవలం లౌక్యం కాదు: తనవల్ల అయినకు తిరిగేదేముందీ? -

ఉండి ఉండి - తీరా ఆ పూటే కరణంగారు అసలుసంగతి బయటపెట్టాడు -

మామూలువేళకు - అలా ఎటన్నా తిరిగివద్దామని బయలుదేరుతూండగా - అయినకూడా కలిసివచ్చాడు: ఆ మాటా యీ మాటా అడుతూ, హఠాత్తుగా, ఆ మాట, అంటే అసలుమాట - ఎత్తాడు:

- తన రెండోకూతురి అందచందాలూ, చురుకుదనం, గొంతుస్వారస్యం - భాగవతంలో ఎన్నిపద్యాలు నోటికి వచ్చిందీ - ఎంత బాలతొడుగు ఉన్నదీ - తాను యిదివరకు, పెద్దల్లుడికి ఎంతెంత ముట్టజెప్పిందీ - దేశకాలపరిస్థితులనుబట్టి, ఆ భద్రాద్రి రాముడికృపవల్లా, తాను ప్రస్తుతం ఎంతకు తూగగలిగిందీ దస్తావేజు మతలబీలో ఏకరువుపెట్టి - సరే అంటే సరే అనమని, సుతారంగా మెడలువిరిచాడు: యింట్లోవాళ్ళ అభిమతమూ ఇదేనన్నాడు: తామందరమూ ఆనూపానూ చూసుకునే, 'శుభం!' అనుకున్నామన్నాడు: చిన్నదాని అభిప్రాయమూ యింతే అని తెలుసుకున్న తరువాతనే - ఈ చెవిని వేస్తున్నానన్నాడు - తేల్చి చెప్పాలిసిందే అన్నాడు - ఒప్పుకోక తప్పదన్నాడు! -

వెంకటరత్నం ఏకాండంగా ప్రూనైపోయినాడు: ఈమధ్యరాని కోపం వచ్చింది, మామూలుగా వచ్చే దుఃఖం వచ్చింది - కిక్కురుమనకుండా, కరణంగారి మొగంవంక చూశాడు; ఎన్ని ఢక్కామొక్కిలో తిని, చెక్కుచెదరకుండా మెలిదిరిగిన ఆ జమిలిమీసంకేసి చూశాడు! - నోరెత్తితే లాభం లేదనుకున్నాడు -

ఏం-ఏం?-అని కరణంగారు కుమ్మినట్టు వేధించగా, చివరకు పట్టుబలవంతాన, 'అలాగేలేండి, మీ మాటకు అభ్యంతరం చెప్పతానా? - మా అమ్మమ్మకు చెప్పివస్తా-' అని నసిగాడు:

"నేను వెళ్ళి చెప్పివస్తాను: వెంటబెట్టుకువస్తాను: అంతకన్న మాకుమాత్రం కావలసిందేముంది! అందరికీ పెద్దది. ఆవిడసమక్షానే-" అంటూ కరణంగారు పేచీలోకి దిగారు -

వెంకటరత్నానికి గుక్క తిరగలేదు - తాను ఏమన్నా నెగ్గేట్టు తోచలేదు:

ఎలాగైనా అయితే - అల్లుణ్ణికదా - అని కొంత ధైర్యం తెచ్చుకుని కొసమొండిగా 'పెళ్ళి అన్న తరువాత చూచుకోవలసిన వీలూ చాలా బోలెడు ఉంటుంది. నేను కాదనలేదుగదా - నన్ను వెళ్ళిరానీయండి!-' అన్నాడు. కరణంగారు లౌక్యంగా తగ్గి, సరేనన్నాడు:

ఆరాత్రి యిల్లంతా మరీ కళకళలాడింది:

కరణంగారి భార్య, ఒకటికి పదిసార్లు బలవంతంగా మారువడ్డించింది: 'ఏమోయ్!' అని పలుకరించింది! పెళ్ళికూతురుకాబోలు, మాంచి గమకంగా ముస్తాబై తనకంట పడకుండానే, ఎటనుంచో వేయికళ్ళతో పొంచిచూసినట్టు అవిపిస్తుంది: కరణంగారు ఒక్కటే ముసిముసి నవ్వుగా ఉన్నారు.

రాత్రి - ఎంత కొట్టుకున్నా కంటికి కునుకంటూ రాలేదు-నిన్నసాయంత్రం - అలా జరిగినప్పడే, ఇహ ఆ ఊళ్లో ఒక్కక్షణం ఉండలే ననుకొన్నాడు-పులిమీద పుట్రగా ఈ పూట కరణంగారు ఈ ప్రస్తావన తేవడంతో-

ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా-అదే స్మరణ!

-నిన్న సాయంత్రం ఏం జరిగిందని!-

ఎటో షికారు వెళ్ళాడు-గట్టుదిగి డొంకపుచ్చుకున్నాడు-అది పోయిన పోకడే పోయి - యీ ఊరుదాటి, అవతల శివార్లకు చేరుకున్నాడు - నడుస్తూన్నంతసేపూ బాగానేవుంది - ఎదటంతా పచ్చపట్టేకాని, ఏ కొండగుర్తూ లేదు - అడుగు చులాగ్గా పడుతూందేమో - కనుచీకటి అయేదాకా సాగుతూనే ఉన్నాడు: అప్పటికి అనిపించింది - చాలా దూరం వచ్చానేమోనని:

ఎదురుగుండా, కూతవ్రేలుగా మరో ఊరు, తోపులోంచి, మిణుకుమిణుకు గుర్తుగా కనబడుతూంది-పుంతవిడిచి, మెరకపట్టి, వచ్చినవేపు చూశాడు: తన ఊరు ఎంతో దూరాన చూచాయగా బొమ్మలై కనబడ్డది-పక్కా క్రోసున్నర అయినా ఉంటుంది:

చలివేసినట్టు చీకటి, ఒక్క విదిలింపున ముంచుకువచ్చింది. మెరాబాలోంచి రకరకాల కీచులూ, పాచూతగ్గు స్థాయిల్లో -చెవికి అందని రుడితిలో ప్రారంభం అయినాయి-వెళ్లేటప్పుడు దోవ తడుముకుంటూ పోవాలి: ముల్లా ముల్లా ఉంటుంది - కాలికి జోడు లేదు - ఇటు పోయేవాళ్లు ఎవరన్నా ఉంటే, మనిషి సాయాన అయినా పోవచ్చును. అనుకుంటే - అటు, ఆ ఊరికి చేరువౌతూపోయే అలికిడేకాని, అటు ఎవ్వరూ రావడంలేదు-

ఒంటరిగాపోవడమా-ఎవరన్నా వచ్చేదాకా అగడమూ ఆలోచన తెగక అలాగే నిలుచుండిపోయినాడు-

ఇంతలో ఉన్నట్టుండి-చేరువుగానే, వెనుక పీటీ గుబురులోంచి, అడగొంతు అర్తనాదం కెప్పుమన్నది: ఏదో హత్య జరుగుతూన్నట్టు అనిపించింది:

వెంకటరత్నానికి గుండెపిరికి ఏనాడూ లేదు: వినీవినడంతోనే, అభయంగా ఓ పొల్లుకేక పెట్టి-సవ్వడినిపట్టి అటు లంఘించాడు-

-చూసి, తల వంచుకొన్నాడు:

ఎవరో ఇద్దరు పడుచువాళ్ళు-

అ కేకకు అర్థం, అది కాదు - ఇది-!

వాళ్లేం సిగ్గుపడలేదు - ఈతడు వచ్చాడని మర్యాదకోసం - అన్నట్టు కొంచెం దూరదూరంగా నిలుచున్నారు:

“మీరా బాబూ!-” అని పడుచువాడు పలుకరించాడు: “కరణంగారింటికి వచ్చిన మారాజు!” అని పడుచుకు వివరించి చెప్పాడు-

“బస్తి మారాజా!” అని పడుచు పకాల్ మంది!

“దోవ తప్పారా బాబూ! - ఇదిగో - ఇటు దిగి - జమిలితాళ్లమయంగా తలవంచుకుపోండి, మనూరు అదే- - ఓ మైలులెక్క తగ్గుతుంది-”

వెంకటరత్నం తనలో తాను “థేంక్స్” అని అలవాటుకొద్దీ అని, కిక్కురు మనకుండా, తలవంచుకుని, - దోవ పుచ్చుకున్నాడు. వెనుకనుంచి, వాళ్ళ నవ్వుచెండుతూన్నట్టు వినిపించి నిశ్శబ్దమైపోయింది -

దోవ అయోమయంగా ఉంది: అలవాటైన కాలెతే తప్ప అడదు - ముందుకు కాలు సాగడంలేదు - వెనక్కి తిరిగి వచ్చిన చోటికే చేరుకుందామంటే - వాళ్లను ఉసూరు పెట్టినట్టు కాదూ-

అయినా ఇంకోమార్గం లేదు-

ఇటునుంచే డొంకలోకి అడ్డంకొడదామంటే అసలు మరీ గుయ్యారంగా ఉంది: ఎదుట పుట్టే ఉందో, - గట్టే ఉందో, అనవాలన్నా లేదు -

పళ్లబిగివిని, - వెనక్కి తిరిగాడు: తాను మళ్ళీ దాపురిస్తున్నానని వాళ్లకు గుర్తుతెలిసేందుకు, పెద్దగొంతుకలో ఏదో పద్యం ఎత్తుకున్నాడు - అదే పనవి - పనవి అనుకుంటూ, వచ్చినచోటికి చేరుకున్నాడు: అక్కడ ఎవరూ లేరు - వాళ్ళదోవను వాళ్ళు వెళ్ళిపోయివుంటారు -

అక్కడే నుంచునిపోయి - నవ్వుకోవడం మొదలుపెట్టాడు: తాను యిక్కడికి రావడం ఎందుకు - వచ్చి చేసిన ఘనకార్యం - ? డొంకలో చిక్కుపడటమేగా? ఉన్న ఊరే అయితే - ఏ బెడదా లేకుండా తప్పకుతిరిగేవాడుగా!

- వెతుక్కుంటూ కరణంగారి మనిషి లాంతరు పుచ్చుకువచ్చాడు: తాను యీ ప్రాంతాల్లో తచ్చాడుతున్నాడనీ, బహుశా దోవ తప్పి ఉండవచ్చనీ యిందాకటి పడుచువాడు యింటికిపోతూ, కరణంగారి యింటిదగ్గర చెప్పి మరీ వెళ్ళాడుట - అంతేకాదు, వాడు వీడితో ఇంకా ఏమో, ఏమేమో చెప్పి ఉండకపోడు - వీడివాలకంలో ఏదో నవ్వు ఉంది.

ఇంటికి చేరేటప్పటికి కరణంగారు కనిపెట్టుకు కూర్చున్నాడు: ఏమీ అనలేదు - “అయ్యో! దారిలో అవస్థ పడ్డావా?!” అంటూ మాటవరుసకన్నా అనలేదు - వట్టి చిరునవ్వు తప్ప ఏమీ యీ ప్రస్తావనే తేలేదు - ఆయన మౌనంగా చెవిపుచ్చుకు మెలేసినట్టుంది!

ఆయన అలా ఊరుకోవడం వెంకటరత్నానికి మనసు చివుక్కుమన్నది. తనను చూసి నవ్వుకుంటున్నాడా అనిపించింది - ఖాయంగా అంతే అయిఉంటుంది.

ఆయన ఒక్కడే కాదు - తెల్లవారి లేచి - ఎవరివంక చూచినా, అందరూ తనను చూచి నవ్వు అపుకుంటున్నట్టే తోచింది. ఇక ఆ ఊళ్లో ఎలా ఉండటం?-

వెళ్ళిపోదామనే నిశ్చయానికి రావడానికి ఆ పవలంతా పట్టింది: రాత్రి భోజనంవేళ ఆ సంగతి చెప్పి, కరణంగారి దగ్గర సెలవు పుచ్చుకుందామనుకునేసరికి ఆయన సంజెవేళ వెంటవచ్చి - ఇదొకటి ఎత్తాడు - పెళ్ళంటూ - ఇక ఉండటానికి అసలే వీలులేదు -

- మళ్ళీ యింటికి జేరుకోవడం ఎంతో బరువు దించినట్టు ఉంది: అమ్మమ్మ అనుకున్న దానికన్నా వేగిరం వచ్చాడనుకుని, సంతోషించింది: ఆవిడకు అసలురగడ ఏం తెలుసు?

అవాళంతా, తన ధోరణిలో తాను ఉండి అసలు సంగతి - అసలు ఏ సంగతి ఆవిడతో చెప్పలేదు-

మునుపటికన్న ఊరంతా ఎంతో ఆప్యాయనంగా కనబడుతూంది: ఇంతవరకూ పడ్డ జంజాటన ఏదీ జ్ఞాపకం లేకుండాపోయింది:

తెల్లవారేసరికి, కరణంగారు ప్రత్యక్షమైనారు. ఆయన్ను చూడగానే, వెంకటరత్నానికి ముచ్చెమటలూ పోసినాయి: ఏదో ముంచుకుపోయే పనిమీదపోయే హడావిడిగా, - బయటికి తప్పకున్నాడు - ఏమనాలో ఆలోచించుకునేందుకు -

ఎంతసేపు తిరిగినా - ఏమీ పాలుపోలేదు-

అమ్మమ్మమీద - దైవంమీద - భారంవేసి, అపరాధానికి యింటికి తిరిగి వచ్చాడు:

కరణంగారు లేరు: వచ్చినదోవనే తిరిగి వెళ్ళారుట - అమ్మమ్మ గండం తప్పించింది-

ఎలా అంటే - ఆయన చెప్పేవన్నీ చెప్పనిచ్చిందట - అన్నింటికీ సరే అన్నదిట - కాని, ఒక్కటిమటుకు పారజాసి మరీ, శుభమస్తు అనుకోమందిట -

"పిల్లవాడికికూడా, తండ్రిచాలికే అని జ్యోతిష్కులు అన్నారు - కనుక, పిల్లదాని ఆయుర్భాగ్యం విషయంలో మీకు అనుమానం ఉండి, మొక్కు తీర్చుకునేందుకే అయితే, అంతకంటేనా? నా మనమడు, మరొకరిలాటివాడు కాదు - వాడంత యోగ్యుడులేదు: ఉన్నన్నాళ్ళూ పువ్వుల్లో పెట్టి చూసుకుంటాము - ఇదీ నాయనా, అసలు సంగతి - ఎవరో ఎవరో అయితే, మీరిచ్చే కట్నాలకూ, కానుకలకూ ఎగిరి గంతేసి ఒప్పుకోకపోదునా? - తెలిసి మీ దగ్గర ఈ విషయం దాస్తే నాకు మరి పుట్టగతుంటాయా? -" అందిట!

కరణంగారు పిల్లదానికి యీ గండం తప్పించినందుకు అమ్మమ్మపాదాలంటుకు మ్రొక్కి - అభోజనంగానే వెళ్ళిపోయినారుట! -

వినగా - అమ్మమ్మ మనసు, అప్పటికి తెలిసి, వెంకటరత్నం, పసిపిల్లవాడల్లే, కృతజ్ఞతగా బావురుమన్నాడు -

అమ్మమ్మ - పొదివి పట్టుకుని, "నీ మనసు నాకు తెలుసురా తండ్రి! - నీ బాధ నాకు తెలుసు! - ఆ తండ్రి బిడ్డవు కాదూ - బిగ్గరగా ఏడిస్తే, నీ మనసు ఏమైపోతుందో అని, ఏదో వంకపెట్టి ఎప్పుడూ విసుక్కుంటానురా నాయనా!-

"నీమీది కోపాన కాదు! - కాదురా తండ్రి!

“ నీవు పెళ్ళి చేసుకోలేదని నాకేం విచారంలేదు: మనమరాలిచేత ఉపచారం చేయించుకోవాలనే ఉబలాటమూ లేదు: నేను ఉన్నన్నాళ్ళూ యింత వండి పెడతాను-ఇహా ఆ తరువాత అంటావ్ - నీ తల్లి ఎలా తలిస్తే - అంత!-

“తానే, తన బిడ్డను కనిపెట్టుకుంది!

“ఆ రుషిమాత్రం-”

వెంకటరత్నం-కళ్లుమిరుమిట్టయే కాంతిలో నిలుచోలేకపోయినట్టు, విడిచి, వీధిలోకి వచ్చేశాడు: మనసులో అమ్మమ్మకు అనుక్షణమూ, అడుగడుగునా మ్రొక్కుకుంటూ.

ఆ వెలుగు దూసుకువచ్చిన తరువాత, ఈ నడివీధి, ఈ సమ్మర్తం, ఈ దీపాల మినుకుమినుకు - ఈ మల్లెల గుమాయింపు, ఇదంతా, మనకు అందుబాటులో ఉండి, తనడోలికి రావడానికి భయంభయంగా తప్పుకు తిరిగే, ఏదో సాదాలోకంలాగా అనిపించింది వెంకటరత్నానికి-

అప్పటికి, మామూలు మనిషి అయినాడు-

రంగశాయి కనబడితే, పలుకరించాడు: నిలవేసి కుశల ప్రశ్నలు చేశాడు-“నీవు కనబడకపోతే ఏమీ తోచడంలేదురా!” అన్నాడు. “రేపు మీ యింటికి వచ్చి, కొత్త సంసారం ముచ్చట చూస్తా” నన్నాడు! - మామూలు ధోరణిలో వెన్ను తట్టాడు-

వెంకటరత్నం - ఎటు చూసినా, ఏమీ ఎబ్బెట్టు కనిపించలేదు.

★ ★ ★